

PETER E. GORDON:

Continental Divide: Heidegger, Cassirer, Davos

Harvard University Press 2010, 427 s.

Filozofické myslenie žije prostredníctvom polemík, avšak len vo výnimočných prípadoch sa určujúci myslitelia stretávajú tvárou v tvár, aby si v polemickom rozhovore overili silu svojich koncepcií, vzájomne si objasnili, v čom sa ich názory zhodujú, a v čom odlišujú. Jednou z mála výnimiek bola diskusia Ernsta Cassirera a Martina Heideggera na jar v roku 1929 na Davoských vysokoškolských kurzoch.¹ Táto diskusia bola od prvého okamihu považovaná za intelektuálnu udalosť prvoradého významu a stala sa predmetom rozličných interpretácií.² Najčastejšie bola interpretovaná ako konfrontácia dvoch generácií, pričom Ernst Cassirer bol ponímaný ako predstaviteľ novokantovstva, ktoré v rokoch po prvej svetovej vojne strácalo na vplyve, a Martin Heidegger ako predstaviteľ nového spôsobu filozofovania inšpirovaného fenomenológiou a hermeneutikou. Cassirer bol predstavený ako završovateľ dlhej tradície nadväzujúcej na Kanta, ako hľadač syntéz, a Heidegger zasa ako ten, ktorému ide o „deštrukciu“ tradície a ktorý má odvahu a silu začínať odznovu. Stretnutie v Davose získalo význam aj ex post: Cesty týchto dvoch mysliteľov sa v tridsiatych rokoch predsa radikálne rozišli. E. Cassirer už na jar 1933 z Nemecka emigruje, Martin Heidegger sa v tom istom čase stáva rektorom univerzity vo Freiburgu. V interpretáciách, ktoré boli ponúknuté po roku 1945, Cassirer vystupuje predovšetkým ako predstaviteľ racionalistickej, osvietenскеj línie európskeho myslenia a Heidegger ako mysliteľ, ktorého spôsob myslenia už na konci dvadsiatych rokov naznačovala, že neodolá predstave, že by bolo možné „viest’ vodcu“, a že samotné jadro „fundamentálnej ontológie“ mu nedovolí plne sa distancovať od svojho ideologického angažovania sa po prevzatí moci Hitlerom. V dejinných skúmaníach však niet ničoho tak mámvého, ako sú interpretácie ex post. Peter E. Gordon, autor knihy *Kontinentálna roztržka, Heidegger, Cassirer, Davos*, doteraz vari najdôkladnejšej a najrozsiahlejšej interpretácie konfrontácie v Davose, upozorňuje ešte na jeden moment, ktorý prispel k alegorizácii konfrontácie dvoch mysliteľov. Thomas Mann vydáva v roku 1924 román *Čarovný vrch*.³

¹ Stretnutia v Davose boli spoločným francúzsko-nemeckým projektom. Uskutočnili sa v rokoch 1928 – 1931.

² Z množstva rozborov tohto stretnutia spomeňme aspoň tieto: Michael Friedman: *A Parting of the Ways: Carnap, Cassirer and Heidegger*. Chicago: Open Court 2000; Dominic Kaegi – Enno Rudolph (eds.): *Cassirer – Heidegger 70 Jahre Davoser Disputation*. Hamburg: Felix Mainer 2002; Edward Skidelsky: *Ernst Cassirer, The last Philosopher of Culture*. Princeton University Press 2008. Kniha Michaela Friedmana vyšla aj nemecky pod názvom *Carnap, Cassirer, Heidegger, Geteilte Wege*. Fischer Taschenbuch Verlag 2004. Friedmanovu knihu do nemčiny preložili členovia pracovnej skupiny „Analytická filozofia“ Viedenskej univerzity. O konfrontácii v Davose sa vyjadrovali aj Pierre Bourdieu a Jürgen Habermas.

³ Slovenský preklad: Thomas Mann: *Čarovný vrch*, I, II. Bratislava: SVKL 1953; preložila Nora Kocholová.

Jedným z dôležitých motívov deja v toto románe je „zápas o dušu“ Hansa Castropa, hlavnej postavy románu, ktorý sleduje konfrontáciu racionalistu Settembriniho s jezuitom Naphtom. Ako píše Peter Gordon, tento román, ktorý vari každý z účastníkov stretnutia v Davose poznal, sa stal vzorom, podľa ktorého si modelovali aj význam konfrontácie Cassirera s Heideggerom.

Ani tu nešlo len o Cassirera a Heideggera. V Davose boli vtedy prítomní mnohí, ktorí neskôr mali závažné slovo vo filozofii. Medzi takmer dvomi stovkami poslucháčov a priamych svedkov debaty boli napríklad Rudolf Carnap, Emmanuel Levinas, Maurice de Gandillac, Rudolf Binswanger, spisovateľ Erich Maria Remarque. Kniha P. E. Gordona je zatiaľ najdôkladnejším rozborom stretnutia dvoch mysliteľov, ktorí rozhodujúcim spôsobom, i keď v rozdielnej miere, ovplyvňujú súčasné filozofické myslenie.

Peter E. Gordon sa metodologicky, tematicky a metodologicky hlási k orientácii, ktorá samu seba charakterizuje ako „intelektuálnu históriu“. Podľa P. E. Gordona „intelektuálna história vzdoruje platónskemu očakávaniu, že idea môže byť definovaná mimo sveta, a usiluje sa chápať idey ako historicky podmienené charakteristiky sveta, ktorým najlepšie porozumieme, keď ich zaradíme do nejakého širšieho kontextu, či už je to kontext sociálnych zápasov a inštitucionálnej zmeny, intelektuálnej biografie (individuálnej alebo kolektívnej), alebo kontext kultúrnych či lingvistických dispozícií (ktoré teraz často nazývame ‚diskurzmi‘)“.⁴ Zároveň, a to je dôležité, intelektuálna história v tomto zmysle „nerozpúšťa“ idey, teórie ani pojmy v ich podmienenostiach, umiestneniach, kontextoch, ale berie vážne aj ich intencionálne, interpretačné nároky.

Peter E. Gordon sleduje zároveň niekoľko vzájomne sa osvetľujúcich línií. Predovšetkým podáva výklad základných myšlienok obidvoch protagonistov skúmanej konfrontácie, rekonštruje kultúrno-historické pozadie ich myšlienkového vývoja a aj vývin ich osobných vzťahov. Centrálna časť práce je venovaná pozornému rozboru rozhovoru Ernsta Cassirera s Martinom Heideggerom.⁵ Záverečné časti práce sú venované náčrtu vývoja obidvoch mysliteľov „po Davose“ a rozboru „dejín pôsobenia“ davoskej konfrontácie. Pre E. Cassirera Heidegger zostal až do konca mysliteľom, voči ktorému sa vymedzoval. Výhrady proti Heideggerovi, že totiž jeho myslenie neumožňuje kritickú dištanciu od antihumánných tendencií doby, nájdeme aj v poslednej, už v USA napísanej Cassirerovej knihe *Mýtus štátu*.

Konfrontácia dvoch spôsobov myslenia však vždy predpokladá určenie toho, čo ich spája, a čo rozdeľuje. Spája ich to, že pre obidvoch je základným orientačným bodom Kantova filozofia. Rozdeľujú ich zásadne odlišný spôsob interpretácie Kantovho prínosu a rozdielny spôsob prekonávania Kanta. Pre Ernsta Cassirera je východiskom transcendentálny racionalizmus, rozširuje však jeho pôsobnosť a od „kritiky rozumu sa presúva ku kritike kultúry“. Filozofia Ernsta Cassirera sa rozvíja v znamení transcendentalistickej paradig-

⁴ <http://history.fas.harvard.edu/people/faculty/documents/pgordon-whatistheintellhist.pdf>

⁵ Rozbor sa opiera o zápis rozhovoru, ktorý pripravili O. F. Bollnow (do funkcie zapisovateľa ho odporučal M. Heidegger) a Joachim Ritter, žiak Ernsta Cassirera. Zápis je uverejnený ako dodatok ku knihe Martina Heideggera *Kant und Problem der Metaphysik*. Gesamtausgabe, I. Abteilung, Band 3, S. 274 – 296.

my. Vedomie je primárne spontaneitou, anticipujúcou aktivitou, vytvára formy, v ktorých sa utvára to, čo nazývame skutočnosťou. Presnejšie, vedomie vytvára štruktúry, rámce, v ktorých sa nám prezentuje skutočnosť. Transcendentalizmus vychádza z toho, že vedomie akoby si kládlo podmienky, v rámci ktorých „vyjednávame“ o tom, čo budeme uznávať ako skutočnosť. To, čo pred nás predstupuje ako skutočnosť, je výsledkom „rokovania“ vedomia a novej reality „osebe“. Kultúra je komplexom foriem, ktoré si vedomie pripravilo na „rokovania“ o realite. Veda je len jedným z výkonov nášho vedomia. Už Kant ukazoval, že veda koexistuje s morálkou, umením a náboženstvom ako špecifickými spôsobmi konštitúcie skutočnosti. Cassirer považuje vedu za jednu z foriem, ktorými je tvorená kultúra. Veda má však privilegované postavenie, je sebareflexívna, je schopná explicitne formulovať princípy, na základe ktorých vedie svoje rokovania s realitou „osebe“. Privilegované postavenie vedy a filozofie vyplýva z toho, že veda a filozofia ako transcendentálna reflexia si uvedomujú svoje spôsoby konštituovania skutočnosti.

Heidegger prekonáva Kanta úsilím o tematizáciu primárnejších spôsobov významovej štruktúry skutočnosti, ako sú tie, ktoré predstavuje zmyslosť, rozum a rozmysel. Heidegger nahrádza transcendentálnu analytiku existenciálnou analytikou. Základný rozdiel medzi Cassirerovým a Heideggerovým myslením však Peter E. Gordon vidí v tom, čo nazýva „normatívnym obrazom človeka“. Podľa Cassirera človek je charakterizovaný predovšetkým tvorivosťou, spontánnosťou, epistemologickou a morálnou autonómiou. Podľa Heideggera základnými charakteristikami človeka sú vrhnutosť do sveta, závislosť, primárna receptivita, vystavenosť svojej vlastnej faktickosti, náhodnosti vlastnej existencie. Peter E. Gordon zdôrazňuje, že tam, „kde Cassirer vidí len vzrast našej schopnosti stanovovať si zákon, Heidegger vidí len zabudnutie na ‚ničotu‘, ktorá leží hlbšie ako akákoľvek domnelá sloboda. To, čo Cassirer nazýva spontaneitou, je podľa Heideggera len metafyzickou koncepciou ľudskej bytosti, ktorá podčiarkuje úsilie o technologickú dominanciu. To, čo Heidegger nazýva vrhnutosťou, je podľa Cassirera len primitívnou a mýtickou koncepciou človeka, ktorá je určená na to, aby bola prekonaná“ ([1], 363).

Peter E. Gordon vyslovuje presvedčenie, že „Heidegger využíva náboženskú skúsenosť ako kľúč pre opis existenciálnych štruktúr pobytu“ ([1], 30). Poukazuje na to, že „... aj keď odpovede, ktoré Heidegger dáva, nie sú tými, ktoré dáva tradičné náboženstvo, otázky, ktoré si kladie, majú zmysel len vtedy, keď pripustíme istú primárnu legitimitu náboženských očakávaní a zaujatostí“ ([1], 30).

Pre Cassirera zostáva najvyšším výkonom ľudskej mysle veda a filozofia ako transcendentálna reflexia. Pohybujú sa v rozdielnych paradigmách, ktoré sa síce na určitých miestach prekrývajú a ktoré sa navzájom osvetľujú, no syntéza medzi nimi nie je možná. To nakoniec potvrdili obidvaja myslitelia v priebehu rozhovoru.

Centrálne kapitoly sú venované podrobnému rozboru a komentovaniu rozhovoru protagonistov sporu. Z odstupu je zrejmé, že základnú líniu rozhovoru, tak tematicky, ako aj metodicky, určoval Heidegger. Diskutovalo sa o jeho témach, o jeho probléme. Rozhovor začína sporom o výklad Kantovej filozofie, o miesto produktívnej obrazotvornosti v určovaní vzťahov človeka k svetu, pokračuje diskusiou o úlohách a zmysle novokantovstva, potom rozhovor prechádza k téme objektivity poznania, statusu konečného a ne-

konečného. A nakoniec diskusia vyúsťuje do konštatovania zásadnej nezhody, pokiaľ ide o úlohy filozofickej reflexie. V polovici rozhovoru sa prihlásil k slovu Hendrik J. Pos, holandský filológ, s konštatovaním, že „páni hovoria celkom rozdielnym jazykom. Nám však ide o to, nájsť v týchto dvoch jazykoch niečo spoločné“ ([2], 287). Obidvoch sa pýta, či je možný „preklad“ tematizácie problémov z jazyka jednej koncepcie do druhej. Upozorňuje na to, že Cassirer sa pokúša niektoré Heideggerove podnety využiť vo svojich analýzach pretvárania „akčného priestoru“ na priestor, ako ho tematizuje geometria a teoretická fyzika. Na otázku, či je možný „preklad“, však v nakoniec obidvaja myslitelia odpovedajú rovnako: Nie, preklad nie je možný, ide o zásadne rozdielne postoje ku skutočnosti. Martin Heidegger hovorí: „Zámerné som vyzdvihol tieto rozdiely. Vecnej práci neposlúži nivelizácia. Len ostro postavený problém sa stáva jasným...“ ([2], 291). Rovnaký názor zastáva aj Cassirer, zároveň však zdôrazňuje význam diskusie ako média vyjasňovania problémov: „Aj ja som proti nivelizácii. Čo chceme, musíme a môžeme dosiahnuť, je to, že každý, i keď stojí na svojom vlastnom stanovisku, predsa len vidí nielen samého seba, ale aj iného“ ([2], 292).

Peter E. Gordon sa výrazne ohradzuje proti tomu, aby spor Cassirer verzus Heidegger bol chápaný v politických kontextoch alebo ako osobný spor.⁶ Dokonca hovorí, že politizácia tejto konfrontácie je tragédiou, „nie síce tragédiou shakespeareovského rozsahu, ale predsa len tragédiou“ ([1], 364). Väzba filozofického a politického je vždy dobovo náhodná a vždy ide o to, porozumieť interpretatívnym intenciam skúmaného autora. Dve koncepcie, dva normatívne obrazy človeka, ako sú predstavené v dielach E. Cassirera a M. Heideggera, sú výrazom antinomickej povahy ľudskej existencie a sotva môžeme dúfať, že antinómie determinácie a slobody, závislosti a autonómie, receptívnosti a spontaneity, projektu a symbolickej funkcie budú niekedy prekonané.

František Novosád

LITERATÚRA

- [1] GORDON, P. E.: *Continental Divide, Heidegger, Cassirer, Davos*. Harvard University Press 2010.
[2] HEIDEGGER, M.: *Kant und Problem der Metaphysik*. Gesamtausgabe, I. Abteilung, Band 3. Vittorio Klostermann 1991.

prof. PhDr. František Novosád, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1, SR
e-mail: filonovo@savba.sk

⁶ Traduje sa, že po rozhovore M. Heidegger odmietol E. Cassirerovi podať ruku. Gordon ukazuje, že ide len o mýtus. Obidvaja myslitelia sa správali k sebe s rešpektom. E. Cassirer už v roku 1924 pozval Heideggera na stretnutie Kant-Gesellschaft v Hamburgu. Heidegger recenzoval druhý diel *Filozofie symbolických foriem – Mýtus*. E. Cassirer zasa recenzoval Heideggerovu knihu *Kant a problém metafyziky*. V obidvoch prípadoch išlo o kritické recenzie rešpektujúce akademický kánon. Ostatne, po diskusii v Davose Heidegger pozval E. Cassirera do Freiburgu.